

ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ В КРАЯ НА XIX ВЕК

Доц. д-р Живко М. Андрияшевич

Политическото сътрудничество между Черна Гора и България и техните интензивни дипломатически връзки започват след Берлинския конгрес, а първият контакт между черногорския и българския владетел се реализира в средата на 1879 г. Най-напред българският княз на 13/25 юли 1879 г. информира княз Никола, че е стъпил на престола, изразявайки желание за установяване на сътрудничество между двете страни и за поддържане на приятелски отношения. Използвайки обичайната дипломатическа куртоазия, княз Александър Батенберг заявява, че ще бъде особено щастлив и горд да поддържа връзки с владетеля, който във войната против Османската империя е сред първите при изпълнението на християнските си задължения, спечелил си е славно име благодарение на големите бойни успехи. И княз Никола в писмо до българския владетел отвърща на тази дипломатическа куртоазия, като поздравява Александър Батенберг със стъпването му на престола и обещава, че ще направи всичко, което е по неговите възможности, за да се установят между Черна Гора и България искрени и сърдечни отношения. Князът ирразява радостта си, че след толкова страдания България е получила владетел, който е способен да поведе своя народ по пътя към напредъка, но и да му върне някогашното величие. Той счита също, че освен всичко друго, Черна Гора и България си приличат и по това, че и Черна Гора се стреми да направи такава цивилизационна крачка. Князът се надява, че един ден тази велика цел ще бъде постигната, с което окончателно ще бъдат коронясани усилията на балканските славяни за спечелване на мястото, което им принадлежи. Този общ стремеж и близостта на двата народа дават основания на черногорския владетел да се надява, че между България и Черна Гора ще бъдат установени здрави приятелски връзки.

В следващото писмо до българския владетел от 8/20 септември 1879 г. княз Никола за първи път очертава контурите на политическата задача, която трябва да бъде основа на черногорско-българското сътрудничество. Тази задача княз Никола нарича „мисия на дегенериращия Изток“, което е другото название на общите политически действия против Османската империя, по-точно против нейното екзистирание на Балканите.

Съюзничеството в действията против Османската империя естествено се налага на двете княжества след решенията на Берлинския конгрес, отнасящи се до Балканите. В Цетине през 1879 г. се счита, че балканските държави са оцетени от решенията на Берлинския конгрес, че им е нанесена неправда с продължаването на османското присъствие на Балканите. По този начин великите сили, с изключение на Русия, са изопачили резултатите от една освободителна война. Вместо да ликвидират турското присъствие на Балканите, защитавайки принципа, че балканските земи принадлежат на народите, които живеят тук, те продължиха живота на Османската империя върху територия, която исторически не ѝ принадлежи. Официалната черногорска позиция е, че резултат от тези половинчати и несправедливи решения неизбежно ще бъде нов балкански конфликт. Това означава, че Берлинският конгрес е установил не мир, а краткотрайно примирие.

Въпреки разликите в техния международен статус и в политическото им обкръжение, сходствата в основните насоки на външнополитическата и националнополитическа дейност на Черна Гора и на България след 1878 г. ги прави близки съюзници. Макар че политическите и териториалните придобивки на Черна Гора и на България на Берлинския конгрес не могат да се определят като незначителни, двете страни считат, че в османски ръце е останала голяма част от онова, което им принадлежи въз основа на историческото и на националното право. Такова политическо становище е основа на идеята за неизбежността, но и за справедливостта на втората фаза от борбата за завладяване на териториите, които принадлежат на балканските народи, но са окупирани от Османската империя. Поради това и черногорският, и българският владетел чувстват,

че пред голямото колело на техните справедливи национални аспирации се е изпредила Османската империя. Именно тази убеденост влияе върху тяхната политическа близост и съюзничество. Би било обаче пресилено да се твърди, че само общите интереси и близостта на тяхната национална политика към Османската империя влияят върху отношенията между Черна Гора и България. За политическото съюзничество между тях значение има и фактът, че крайните граници на техните сфери на влияние не се допират, нито пък се конфронтират, докато, от друга страна, и едната, и другата държава имат подобен проблем със Сърбия.

За политическите цели, които движат черногорско-българското съюзничество, важно свидетелство остава войвода Гавро Вукович, дългогодишен министър на външните работи на Княжество Черна Гора. Според него главна тема в преговорите с България е подялбата на османските провинции между балканските държави: Сърбия, Гърция, България и Черна Гора. Подтикван от Петроград, черногорският министър на външните работи от името на княз Никола през 1896 г. предлага на България споразумение за подялба на Европейска Турция, отговарящо на аспирациите на балканските държави. Очаква се това споразумение, към което се предполага, че ще се присъедини Сърбия, да изпревари намерението на великите сили да чертаят на Балканите граници по собствено усмотрение. С прецизно утвърдена линия на поделянето на османските провинции балканските страни е трябвало да изчакат удобен момент за действие. Българският владетел намира тази идея за уместна, но пред черногорския министър на външните работи изразява съмнение, че ще се стигне до споразумение заради неуместните аспирации на Сърбия. Княз Фердинанд определя като безспорна сфера на българските аспирации по-голямата част от Македония – от Скопие до Битоля и от Битоля до Валона на Адриатическо море, но предполага, че Сърбия никога няма да се съгласи Скопие – някогашната столица на цар Душан – да бъде дадена на България. Българският владетел изразява също и съмнение, че Черна Гора ще има късмет в преговорите със Сърбия, тъй като тя няма да допусне Призрен

да принадлежи на Черна Гора. И без това предупреждение в Цетине знаят, че аспирациите на Сърбия са главният проблем за постигането на споразумение. По време на разговорите за споразумение между трите държави княз Никола в писмо до княз Фердинанд отбелязва, че Сърбия наистина има нужда от излаз на море, но за съжаление тя може да постигне това само ако „мине през главите на другите“.

Че Черна Гора и България са естествени съюзници, сблизавани от характера на отношението им към Османската империя, но и от произтичащите от това политически цели, официално е декларирано още при първото посещение на българския княз в Черна Гора през април 1883 г. Тогава е заявено, че на Черна Гора и България не е необходимо специално да утвърждават формите на своето съюзничество, тъй като то е предварително утвърдено от етническата близост и от еднаквите интереси на двата народа. Счита се, че когато такава близост и такива интереси са налице, каквато и да било форма на договорни отношения и на споразумения е излишна. Официално Цетине не крие, че разчита на ново преразпределение на територии между Османската империя и балканските държави, твърдейки, че решаването на Източния въпрос не е завършено. За да не бъде приписано на Черна Гора намерение да се обявява за война против Османската империя, се твърди, че черногорските власти желаят всички спорни въпроси да бъдат решени по мирен начин. Ако обаче това не е възможно, Черна Гора би била готова да реализира своите справедливи стремежи и по друг начин. Ако настъпи такъв момент, информират в Цетине, Черна Гора би могла да разчита на България, както и България би могла да разчита на Черна Гора. В такава ситуация тяхното съюзничество би било само борба за справедливо дело и за жизнените интереси на двете страни. Посочва се още, че Черна Гора и България не са рушители на мира на Изтока, а са съюзници в борбата против всеки, който нарушава техните жизнени интереси и пречи на тяхното пълно държавно конституиране. Освен че изтъква близостта на политическите цели на двете княжества, черногорското правителство обяснява естествения характер на това съюзничество с етническото сходство на два-

та народа, а понякога и със сходния верски характер. Поради това в Цетине оценяват приемането на православната вяра от престолонаследника Борис в началото на 1896 г. като голямо събитие, с което България още по-силно се свързва с Русия и със своите естествени балкански съюзници – Черна Гора и Сърбия. Представени са и публикации в руския и в българския печат за това събитие, където се казва, че с този акт българската династия става народна династия; че съгласието на руския император да бъде кръстник на българския престолонаследник може да се приеме за второ освобождение на България. Черногорските читатели имат възможност да се запознаят и с изявлението на княз Фердинанд, че с този акт зората от Изтока е осветлила неговата династия, че тази зора обещава светло бъдеще на България.

Въпреки тези красиви думи за братството и приятелството, отношението на официална Черна Гора към България до голяма степен се определя от два политически възгледа. Първият е отношението на България към Русия, а вторият – към Османската империя. За княз Никола предварително условие за добри черногорско-български отношения е русофилската ориентация на България. В официалното черногорско издание „Glas Crnogorca“ България често е наричана детето на Русия; държава, която е създадена с кръвта на руския народ. Поради това през периода на влошените българо-руски отношения (1886–1896) черногорското правителство не е благосклонно към България. Дори се говори, че през тези десет години Черна Гора с болка наблюдава отдалечаването на България от Русия, а нормализацията на техните отношения приема като начало на нова ера на Балканите. Това събитие е считано за важно, тъй като – както се посочва в „Glas Crnogorca“, „Черна Гора, Сърбия и България под закрилата на мощна Русия и в приятелство с Турция прекъсват завинаги чуждите влияния на Балканите...“.

Когато става дума за отношението на България към Турция, княз Никола в контактите си с българския владетел подчертава, че отношенията с империята трябва да бъдат предпазливи и умерени. Князът е против агресивната политика към Османската империя, желаейки териториите, за които претендират две-

те страни, да се вземат с дипломатически преговори или да се получат от султана за управление. Войната против Османската империя за черногорския владетел е крайно средство, към което трябва да се прибегне, когато всички останали начини се окажат неефикасни. Княз Никола не се съмнява, че войната против Османската империя е най-ефикасното средство за постигане на националните аспирации на балканските народи, нито че балканските народи заедно са по-силни от империята. За избора на войната като крайно средство обаче влияе страхът от онова, което идва след нея. Берлинският конгрес е внушил този страх на княз Никола, тъй като държавите победителки не решават въпроса за политическите плодове от своята победа. Ако пак започне война, Великите сили отново биха получили възможност да прекрояват Балканите във вреда на балканските народи. Идеята на княз Никола, която той споделя с българския владетел, предвижда на масата за преговори балканските държави, под покровителството на Русия, да преговарят с Турция за подялбата на нейните европейски територии. За да се съгласи по-лесно Турция да седне на тази маса, княз Никола счита, че е необходимо към империята да се направи някакъв приятелски жест, когато нейната вътрешна стабилност е застрашена. Поради това в едно писмо до княз Фердинанд княз Никола препоръчва на българския владетел да повлияе на своите сънародници в Османската империя да не създават грижи на турския султан. Черногорският княз вярва, че с такива жестове може да се въздейства на султан Абдул Хамид да отстъпи Македония на българите, сърбите и черногорците, а те да се договорят за подялбата. Позицията, че балканските народи трябва сами да решат въпроса за османското присъствие на Балканите, е представена в официалния „Glas Crnogorca“ и при първото посещение на княз Фердинанд в Цетине през юли 1896 г. В коментар по този повод е записано, че Черна Гора и България чрез договаряне с другите балкански народи и с покровителството на Русия трябва да осуетят намесата на Великите сили в решаването на Източния въпрос. Право на такава позиция им дава принципът на народността, гарантиращ на всеки народ положението, което исторически му принадлежи.